

Nyilván tartottak – Szőnyi Tamás könyve titkos szolgákról, megfigyeltekről

Szerző: Franken Stein fn. tmb.
2005. május 10. 19:58

Különböző listák megjelentetése és a bulvárlapok sommás botrányújságírása borzolja visszatérően a kedélyeket. Ám kevesen vannak, akik igazán belemélyedtek volna a témába. Néhány történészt vagy a leleplezettek környezetét leszámítva nagyon keveset tudunk a III/III. ténykedéséről, módszereiről, egyáltalán a rendszerről, amely életre hívta. A politika ugyan 1990 óta nem tette tisztába, de vannak, akik hátsó szándékok nélkül is megkísérlik. Közéjük tartozik Szőnyi Tamás, aki hosszabb ideig kutatott a popzene megfigyelési iratai közt.

„Nem volna Mártitok”

Az A38 április 30-i Európa-koncertjén nem állt messze tőlem Müller Péter zenész-dalszövegíró, a Kontroll Csoport egykori énekese. A Kontroll és az Európa Kiadó, korábban az URH

„Vagy magyarázzák meg nekem, hogy miért adnak egy együttesnek olyan nevet, hogy URH. Most azt mondják, hogy na ez az öreg pali itten micsoda prúd vagy micsoda izé. Hát nem értik, hogy itt a tulajdonképpen normális emberi ízlés van megfricskázva az orra alá? Bagatell dolog, elismerem, soha az életben a Művelődési Minisztérium ebbe nem fog beleszólni, hogyan neveznek egy együttest. [De azért mégis, gondolják meg,] jó ez maguknak?”

az állam szerint sok borsot tört a rendszer orra alá. Sziámi dalszövege azon ritka popzenei csemegék közé tartozik, amelyek időtállóak, szellemesek – nem véletlenül a tartalmilag is illeszkedő szöveg egy részét választotta Szőnyi Tamás könyve címéül.

1989–90-ben nem hittük volna, hogy 2005-ben még példányszámnövelő hatása lesz egy-egy besúgó lebukásának. A listát megjelentetőket persze erkölcsileg el lehet ítélni, politikai motivációikat meg lehet érteni – de mindez következmény, nem volna már titok, ha a politika tisztázta volna a kérdést. Ám nem tette, ilyen-olyan megfontolásból vagy nem foglalkozott vele, vagy placebo tapasztalattal próbálta orvosolni az ügynök–megfigyelt kapcsolat olykor évtizedekig tartó gennyes fekélyét.

Szőnyi könyve e viszonyokat járja körbe – persze nem csupán az alcímben megfogalmazott szűk terepen (Titkos szolgák a magyar rock körül, 1960–1990), hanem olykor tágabb dimenzióban is, hiszen a megfigyelés a társadalom minden rétegére, szegmensére kiterjedt, s a megfigyelési terek átfedték egymást. Jó példa erre a Beatrice és a Fölöspéldány irodalmi csoport kapcsolata.

Tégla, tükör

A vaskos könyv felépítése telitalálat. Könnyed mottóval, eredeti képpel, egy-egy szövegrésszel vagy egy korabeli szám teljes szövegével indul mindegyik fejezet. A dalszöveg a fejezetben fontos szerepet játszó együttestől való, illetve egy lényeges motívum kiemelése. A könnyű zenei szövegek ellenére nem könnyed olvasmányról van szó. Hatalmas a jegyzetanyag, a

szerző minden állítása mögött ott a forrás, ebben is különbözik a szenzációhajhász írásoktól. Egy-egy fejezetben megszólalnak a korszak zenei életének fekete bárányai, főbb szereplői, az interjúrészletek még közelebb hozzák a történeteket. Még inkább érződik: a rendszernek szaga van, jól sejtették a cenzorok már akkor is, amikor az Edda azonos című lemeze készült. A fejezetek végén néhány oldalnyi, többnyire géppel, néha kézzel írt levéltári dokumentum. Az olvasmányos, gördülékeny szöveget azonban oda nem illő betűhalmazok tagolják, eredeti részletek besúgói irományokból, tartóiszti értékelésekből, Napi Operatív Információs Jelentésekből stb. Mint régen a Térden állva című Rice-szám közben a téglák a hétköznapi közönségtől, úgy ütnek el ezek a szövegek Szőnyeietől. A régi írógépek betűtípusát idéző tipográfia ezt a különbséget fölerősíti, jól elkülönítve a szövegfajtákat. A dokumentumrészletek tele vannak hibával, stílustalansággal. A rendszer tükrei, de itt nem a tükör görbe.

„Uraim, ez a környezet szennyezett”

A rendszer puha volt, de totalitásra tört. Mindenre szeretett (volna) odahatni. Nemcsak a rockot tüntette ki figyelmével, ami érthető lett volna, hanem az egyházi zenét játszó hívő katolikust, a nyugdíjas magyarnóta-kedvelőt, aki levelekkel bombázta a rádiót több magyar nótát követelve, a „subásokat” (például Sebő Ferenc népzenei-táncmuzika mozgalma) és a bárgongoristát is, aki vendéglátózni szeretett volna kimenni Nyugatra. Nem lankadt a figyelem – és mégis. A popzene is kezdett kicsúszni a rendszer vasmarkából. Eleinte egy-egy fontosabb (?) esemény – Bródy köszönete a rendőrségnek a miskolci popfesztiválon, Szörényiék nyilatkozata Londonban stb. – a legfelsőbb szintig is eljutott. Sebőéknek be kellett mutatniuk tevékenységüket, mert olyan hírek kaptak szárnyra, hogy a népzenei összejöveteleken a zongora alatt nemi életet él a fiatalság. Aczél elvtárs ezt már nem nézhette tétlenül.

A nyolcvanas években tovább olvadt a jég. Lassan lemezhez juthatott majdnem mindenki, ilyen-olyan kompromisszumokkal. De a taposómalom nem állt meg, a rendszernek szüksége volt a hálózatra, és a hálózat tagjainak is szüksége volt a rendszerre („és még ez volt a legjobb munkahely”). A megfigyelés egészen a rendszerváltásig folytatódott, a hétköznapi történelmek kellően máig fel nem tárt titkaiként mérgezi még mindig a magán- és közéletet.

A mosolyogtató sztorik ellenére az emberben folyton feltör az az idegesítő érzés, hogy a hálózat hány család életét keserítette meg, tette tönkre.

Háló és halak

Felelevenedik harmincévi popzenei történelem. Mivel járt a zenéhez, zenecsináláshoz, koncertezéshez nélkülözhetetlen ORI-engedély („csak a falak, csak a falak tiszták”), a hanglezgyártó jóváhagyásának megszerzése, és persze hogyan szólt bele olykor a párt, a temérdek hatalma.

Más oldalról ismerünk meg – néhányat egészen másról – több zenészt, mindennapi problémáikat. Mire volt elég a hivatalban meghatározott bér, s mire nem.

„Papp Gyula iránt azért érdeklődtek, mert a „Galántai Elek” fn. hálózati személy besúgta, hogy nehéz anyagi helyzete miatt a muzsikuss disszidálni akar, „Dalos” azonban azt jelentette, hogy Papp rendszeresen visszafizeti a felvett kölcsönöket, amit az alapinformáció cáfolataként értelmeztek.”

Mekkora presztízszük volt a divathullámot meglovagoló lemezlovasoknak, s hogy a rendszer eleinte mennyire nem tudott mit kezdeni velük (sem). Mekkora szerepe volta helyi kultúrházakban dolgozóknak, hogy ki hol léphet föl, vagy nem. Mit kellett küzdeniük – ma

különböző székértáborokban csatározó – egykori szegény funkcionáriusoknak a KISZ élén, ha követni akarták az eseményeket. A vendéglátózás, disszidálás hogyan motiválta a zenészeket. És a komor árnyék mellett a vidám történetek: Cseh Tamás játék pisztolya, Menyhárt Jenő rendőrlánya, Sebő Ferenc zongorája, Baksa Soós János megveretése, Illés Lajos „luxemburgi stílusa”, Nagy Feró csirkedarálása – vagy a besúgók egymást figyelése. Vég nélkül lehetne sorolni.

Rendszerismertető, mindenféle bulvárelemtől mentes nagy popzenei besúgókönyv született. Hétköznapi történelem-könyvnek sem utolsó. Szőnyi Tamás feladta a leckét, hogy ki-kiket rendet vágjon a témában a saját szakterületén.

Ha jó bor lenne, illene a kötetre: „kitűnő ár-érték arány”.

Szőnyi Tamás 1957-ben született Budapesten. Újságíróként dolgozik, a Magyar Narancs munkatársa.

Eddig megjelent könyvei:

Az új hullám évtizede (1989, Laude)

Az új hullám évtizede 2 (1992, Katalizátor Iroda)

Fülszöveg

Ez a könyv nem besúgók, állambiztonsági tisztek és hős ellenállók listáit tartalmazza. Jóval több annál.

Tudományos igényű és olvasmányos stílusban megírt kísérlet annak a képnek a rekonstruálására, amelyet a szocializmus utolsó három évtizedében a belső elhárítás alakított ki hivatásos tisztjei és titkos informátorai révén a populáris zene előadóiról és közönségéről. Stílusok és divatok váltották egymást, beat és rock, folk és diszkó, punk és new wave töltötte meg a klubokat, s közben szakadatlanul készültek a jelentések, gyarapodtak a dossziék, gyűltek a bármikor felhasználható adatok. Ezekbe tekinthetünk most bele a szerző többéves kutatómunkájának eredményeként. A titkosszolgálat kulturális elhárítási és ifjúságvédelmi vonalának működése mellett megismerhetjük azt is, miként foglalkozott e területekkel a korszak hivatalos intézményrendszere (MSZMP, KISZ, ORI, MHV stb.).

Magyar pop történet – ahogy még sosem hallhattuk.

Szőnyi Tamás: Nyilván tartottak

Titkos szolgák a magyar rock körül 1960–1990

Magyar Narancs – Tihany-Rév Kiadó

Szerkesztette Sebes Katalin

Borító és könyvterv Czeizel Balázs

Nyomdai előkészítés abc

Nyomdai munkák Szekszárdi Nyomda

Felelős kiadó a Magyar Narancs és a JRS ügyvezetői
Könyvkiadás Rév András
432 oldal, kartonált, 3900 Ft
ISBN 963 218 078 x